

СВЕТИТЕ БРАТЯ КИРИЛ И МЕТОДИЙ В КЪСНАТА БЕНЕДИКТИНСКА ТРАДИЦИЯ

Анна Влаевска
Университет в Пиза, Италия

Резюме. Статията е посветена на ролята на бенедиктинската историографско-агиографска традиция от XV–XVI в. за разпространението на почитта към славянските апостоли св. св. Кирил и Методий в Западна Европа в епохата на Реформацията и Контрареформацията. Авторката се позовава на съчиненията на четирима видни представители на бенедиктинската общност от Италия, Испания, Германия и Полша.

Keywords: Cyril, Methodius, Benedictine Tradition, P. Calzolari, A. Yepes, G. Bucelin, St. Sczygielski

През 1347 г., в едикта за основаването на бенедиктинския Емаузки манастир, император Карл IV го посвещава „на Бога, на преблажената Дева Мария Майка Божия и на преславните Йероним, споменат по-горе, Кирил, Методий, Адалберт и Прокопий – патрони на Чешкото кралство“. Манастирът е основан с благословията на бенедиктинеца папа Климент VI. От този момент и подкрепено от авторитета на папата и на чешкия крал и император на Свещената Римска империя почитането на Кирил и Методий като апостоли на славяните постепенно започва да се разпространява в католическия свят¹⁾. По същото това време в бенедиктинската историографска традиция се заражда един специфичен жанр – т.нар. *Прослава на монашеския орден* (*Gloria dell'ordine monastico*). Именно в този вид бенедиктинска литература се засягат и образите на Славянските просветители. Логично е да си поставим въпроса кога и как фигурите на Солунските братя биват включени в този род съчинения; кога, в какъв географски ареал и по какви пътища прониква познанието за тях, за тяхното дело, за св. св. Кирил и Методий като Апостоли на славяните, в ерудирания бенедиктински среди? Проследяването на този процес на „дифузия“ на познанието за Славянските апостоли в известен смисъл води до „двойствен“ резултат: от една страна, бенедиктинската традиция се оказва един вид огледало на реалното разпространение на почитта към Кирил и Методий не само извън славянския Запад, но и в самите славянски бенедиктински среди; от друга, присъствието на Кирил и Методий в редицата на „видните бенедиктинци“ в съчинения, които в епохата на печатното слово са се радвали на голяма

популярност сред широка публика, е вече авторитетна гаранция за утвърждаването на познанието за тяхното апостолическо дело. До този момент обаче, до включването им в такъв паметник от изключително значение за бенедиктинската традиция, какъвто е Менологийт на Габриел Буцелин (издаден през 1655 г.)²⁾, трябва да минат повече от два века.

Този тип бенедиктински съчинения³⁾, които спокойно можем да определим като жанр на границата между историография и агиография, започват да се създават и разпространяват в бенедиктинските среди от края на XIV век нататък, плод на обновителните процеси вътре в бенедиктинската общност, довели до създаването на две известни бенедиктински конгрегации – Касинската конгрегация в Италия и конгрегацията Бурсфелд в Германия. Това е момент, в който в бенедиктинските среди се усеща заплахата от все по-засилващото се влияние и позиции на просешките ордени и като отговор на това, в търсене на своята идентичност, в ерудираните бенедиктински среди започва издирването и каталогизирането на бележити личности, за които се е смятало, че са били монаси-бенедиктинци, защитавайки по този начин древността и славата на бенедиктинската традиция. Два основни исторически момента засилват този стремеж към вътрешна консолидация – опитите за сключване на уния с Константинопол и появата на реформистките течения, и именно в този контекст, в контекста на Реформацията и Контрареформацията, на преден план излизат защитата и прославата на изконния монашески идеал, носител на който е бенедиктинската традиция като пряк наследник на източното монашество. Така се появяват тези съчинения, прославящи великите мъже на бенедиктинската общност – *Gloria dell'ordine*, под формата на различни каталози, сборници, истории, но еднакви в същността си: съчинения от типа *De viris illustribus ordinis sancti Benedicti*, в които изборът на включените персонажи се дължи на тяхната принадлежност (без значение дали реална или предполагаема) към бенедиктинското монашество. Фактът, че в този период монашеският орден няма собствени канонизирани светци, още повече подтиква неговите ерудирані представители да се обръщат към миналата слава, да преоткриват личности, чиято святост и благородни деяния могат да бъдат гордост и пример за подражание. Монаси от различни страни попълват редиците на бележитите мъже на ордена със сведения, често безкритични и непрецизни извлечения от най-различни хроники, жития, *exempla*, а по-късно и от произведения на хуманистичната историография. Всеки персонаж е представен със своята лична „история“, представляваща достоен пример за подражание; един факт, който добре илюстрира основната образователна и морална функция, която са имали тези съчинения: по думите на италианеца Пиетро Калцолай, „Касински монах“, както предпочита сам да се нарича⁴⁾, в тях биват *‘intessute...molte cose degnissime d’esser sempre in memoria de gl’uomini’*. Броят на тези съчинения нараства особено много по време на Тридентския събор (1545–1563) и след

него, при това вече печатани не само на латински, но и на модерните езици, което, естествено, им осигурява по-широко разпространение. Структурата им по принцип остава една и съща – наред с канонизираните светци биват включвани и подреждани по категории фигури на папи, архиепископи и епископи, короновани глави (императори, крале и престолонаследници, особено когато са се отрekli от земната власт и са приели монашеството), църковни писатели. Тежестта на една или друга група варира, както варират и броят, и самите персонажи в зависимост от географския район, където работи съответният автор. В този тип съчинения почти винаги има отделна календарна част с паметите на канонизираните светци; в този смисъл, макар че не представляват житийни сборници в истинския смисъл на термина, те подготвят появата на по-късните бенедиктински менологии.

И така, какво място е отделено на Кирил и Методий в тези бенедиктински сборници? Включените текстове илюстрират различната информираност на своите автори, свидетелстваща красноречиво за степента на познание за делото на славянските апостоли. Включването на техните имена в редицата на видните бенедиктински мъже се дължи на широкото разпространение на едно много известно историческо съчинение – става дума за *Historia Bohemica* на големия хуманист Енеа Силвио Пиколомини (1405–1464), от 1458 папа Пий II, излязла в годината на неговата интронизация. Пиколомини, въз основа на мотиви от чешката легендарна традиция⁵⁾, в главите, посветени на Борживой и на Светополк, разказва за Методий, който, след като бил „блажен архиепископ на Моравия“, отишъл в Бохемия и покръстил чехите начело с княза им Борживой и съпругата му св. Людмила⁶⁾, и за Кирил, който бил покръстил освен „Светоплук“ и славяните (подразбират се далматинските) и отишъл в Рим да иска към тях да се прояви особена милост и да им се даде разрешение от папата да отслужват божествените служби на славянски език. По този повод кардиналите се събрали на консисториум и имало много дискусии, някои се противопоставяли енергично на тази молба, но изведнъж се чул глас от небето, който казал: „Всяко дихание да хвали Господа (*Пс 150, 6*) и всеки език/народ да го изповядва (*срвн. Пс 148, 11*)“, след което без по-нататъшни дискусии било дадено исканото разрешение⁷⁾. Авторитетът на Пиколомини – папа Пий II – превръща тези сведения в част от общоевропейската и общохристиянската история. Именно на него и на неговия разказ за Светополк се позовава Пиетро Калцолай в своята *Historia monastica*, когато въвежда фигурата на моравския княз в редицата на коронованите личности, оставили земната власт, за да прегърнат монашеския идеал. Точно този факт е привякъл вниманието му; без Светополк Кирил не би намерил място в кигата на бенедиктинеца. От неговия текст става ясно, че той не знае нищо друго за този „Eurillo (sic!)... huomo santo“⁸⁾ – така нарича Кирил, но намира за нужно да изложи всичко, прочетено за него у Пиколомини. Но в *Historia Bohemica* благочестивият Све-

тополк не се свързва пряко с личността на Методий и за Методий в разказа на Калцолай няма нищо.

Сведенията за Кирил и Методий, съдържащи се в *Historia Bohemica*, са в основата и на разказа за християнизацията на Моравия и за княз Светополк на видния испански бенедиктински теолог и хронист Антонио де Йепес⁹⁾. За разлика от Пиетро Калцолай, Антонио де Йепес очевидно знае кои са двамата „проповедници на Евангелието [...] *свети* Кирил и *свети* Методий“ – когато Йепес създава своята хроника, *Martyrologium Romanum* на кардинал Цезар Бароний (първо издание 1583 г.), с който паметта на Кирил и Методий се въвежда за пръв път в официалния календар на Римската църква, е вече неоспорим авторитет. Йепес обаче също поставя фигурите на Кирил и Методий само във връзка със Светополк, но затова има съвсем определена причина: както той казва, „бидейки гърци, трябва да са били монаси по устава на Василий [Велики]“¹⁰⁾, т.е. той не е убеден, че Славянските апостоли могат да бъдат причислени към бенедиктинското братство. Така видният испански бенедиктинец дава отговор, поне за себе си, на един въпрос, който и други автори от тази епоха са си поставяли: кой устав са следвали Кирил и Методий? Йепес неслучайно разсъждава върху това: както вече бе споменато, от XV в. нататък идеята за бенедиктинската общност, като пряк наследник и продължител на източното монашество, е основен пункт в стремежа към обновление вътре в самите бенедиктински среди и в началото на всички бенедиктински сборници от типа, за който става дума, на първо място винаги са поставени фигурите на Св. Бенедикт и на Св. Василий.

Тази относително самостоятелна бенедиктинска традиция в трактовката на образите на Кирил и Методий кулминира в споменатия в началото на тези редове Менологий на Габриел Буцелин: паметник, който за бенедиктинския орден е не по-малко важен от Римския мартирологий на Цезар Бароний. В него паметта на Кирил и Методий е отбелязана на два пъти: под дата 9 март, както би било логично да се очаква, и още веднъж под 16 март¹¹⁾. Текстът за 9 март е по-кратък и в основни линии възпроизвежда календарната бележка от Мартирология на Бароний, след което се казва, че според Римския мартирологий паметта им се чества на тази дата (9.ІІІ.), но поради големия празник на св. Франческа Римлянка, който се пада на същата дата, „при нас“, т.е. при бенедиктинците, те са преместени на 16 март. По времето, когато пише Буцелин, извънславянска Европа познава още едно, получило немалка известност съчинение върху историята на Чешкото кралство: *Historia regni Bohemiae* (1552 г.) на Йоан Дубравски – епископ на Оломоц от 1541 до 1553 г. На него, на Йепес (и не само) се опира Буцелин, когато създава литургично-житийното четиво (поместено под дата 16 март), с което отбелязва паметта на Кирил и Методий – „епископи в Моравия“ и апостоли на славяните.

Със своя Менологий Буцелин официализира принадлежността на Славянските апостоли към бенедиктинската общност и римската църква; почти десет години по-късно.

Stanislaw Sczygielski¹²⁾ – библиотекар на бенедиктинския манастир Туенес до Краков, в своето съчинение, в което отдава възхвала на бенедиктинския орден и конкретно на неговите полски представители, намира за нужно да предаде дословно целия текст на Буцелин, още и текста за Кирил и Методий от Римския мартиронологий, както и този от *Officiis Patronorum Regni Poloniae*¹³⁾, за да обоснове заключението си в същата насока: *св. св. Кирил и Методий – Епископи и Апостоли на славяните*, имат свое място в редиците на най-достойните личности на бенедиктинския орден.

Така във втората половина на XVII в. процесът на „приобщаване“ на фигурите на Кирил и Методий, а оттам и на тяхното дело, към бенедиктинската традиция е вече завършен. Поради своята относителна затвореност бенедиктинската историографско-агиографска литература представлява красноречив пример за разпространението на познанието за почитта към Славянските апостоли в различни краища на Европа.

БЕЛЕЖКИ

1. Станчев, К., А. Влаевска-Станчева, *Ot eretik do svetec: evoljucija na metodievija obraz v zapadnata tradicija*. – In: „Kirilo-Methodievski studii“, 17: Problemi na metodievoto delo i na bŕlgarskata kultura prez IX–X vek, Sofia 2007, pp. 687–701 и цитираната там литература.
2. Bucelin, Gabriel, *Menologium benedictinum sanctorum, beatorum, atque illustrium ejusdem Ordinis vrorum elogiis illustratum cum Sacratio sive Reliquiario Benedectino*, Veldkirchii 1655.
3. Vlaevska-Stantcheva, A., *Le venerazione dei regnanti nella tradizione benedettina. A proposito delle fonti di un affresco veronese*, B: „Santità, culti, agiografia. Temi e prospettive. Atti del I Convegno di studio dell’Associazione italiana per lo studio della santità, dei culti e dell’agiografia, Roma 24–26 ottobre 1996“, a cura di Sofia Boesh Gajano, Viella ed., Roma 1997, 213–226; както и Влаевска-Станчева, А., *Мотивът за покръстването на българите в бенедиктинската изобразителна традиция*, В: *Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. Ценности, традиции, общуване / Medieval Christian Europe: East and West. Tradition, Values, Communications*, Sofia, 2002, 433–443.
4. Calzolari, Pietro, *Historia monastica*, Firenze, 1561.
5. Основните извори на Пиколомини са Хрониката на Пулкава и тази на Далимил, включени в: *Magnae Moraviae fontes historici = Prameny k dijinám Velké Moravy*, v. 1: *Annales et chronicae*, Brno 1966, 306–311; 273–276.
6. Вж. кн. I, гл. 13 в: издание на, снабдено с превод на чешки език: Martínková, D., Hadravská, A., Matl, J. (ed.), *Aeneas Silvii Historia Bohemica*. Praeae, 1998 [= *Fontes rerum Regni Bohemiae*, I]. 1998: 40–43, с превод на чешки език, както и най-новото издание на *Historia Bohemica*: Hejnic, J., Rothe, H. (ed.), *Aeneas Silvius Piccolomini Historia Bohemica*, Band 1: *Historisch-kriti-*

- sche Ausgabe des leteinischen Textes, Koln 2005, 90–101, с превод на немски език.
7. Вж.: Станчев, К., А. Влаевска-Станчева, цит. съч., 696–697.
 8. Calzolari, цит. съч., с. 207.
 9. Yepes, Antonio de, Coronaca general de la Orden de San Benito patriarcha de religiosos. En la Vniuersidad de N.a S.a la real de Yrache, por Matias Mares, Valadolid 1609–1621.
 10. Yepes, Antonio de, цит. съч., Т. IV, р. 263 г.
 11. Bucelin, цит. съч., р. 183: IX Martii; р. 200: XVI Martii.
 12. Sczygielski, Stanislaw, Aquila Polono-Benedictina, Cracoviae, In officina Viduae et Heredum Francisci Cesari S.R.M. et Illustrissimi ac reverendiss. Eisc. Crac: Typographi Anno Dni 1663. Текстът на Sczygielски ми бе най-любезно предоставен от Славия Бърлиева, на която изказвам сърдечна благодарност.
 13. За това съчинение на римския презвитер Антонио Галонио (кр. на XVI – нач. на XVII в.) вж.: Бърлиева, С. Преписи на латински извори за св. Кирил и Методий от сбирката на библиотека Vallicelliana в Рим. – Старобългаристика/Palaeobulgarica, XVI, 1992, № 3, 49–53.

SS. CYRIL AND METHODIUS IN THE LATE BENEDICTINE TRADITION

Abstract. This article is dedicated to the role of Benedictine historiographic-hagiographic tradition of XV–XVI century in the distribution of the worship of Slavic Apostles Cyril and Methodius in Western Europe in the era of the Reformation and Counter-Reformation. The author refers to the works of four prominent authors Benedictines from Italy, Spain, Germany and Poland.

Dr. Anna Vlaevska

✉ Expert in Bulgarian language
University of Pisa, Language Centre
36 Santa Maria str., 56100 Pisa, Italy
vlaevska@cli.unipi.it